

Kaheksa küsimust Eda Kalmrele

Eda, kuidas sinust sai folklorist? Kas on kerge olla rahvapärimuse uurija?

Eks ma kasvasin aastatega folkloristikaks rahvaluule arhiivis töötades. Tulin 1978. aastal noore tüdrukuna tehnilisele tööle kirjandusmuuseumi tollasesse rahvaluuleosakonda (praegune ERA). Õppisin samal ajal ülikoolis kaugõppes. Lõpetasin seal sugugi mitte rahvaluule, vaid kirjanduse eriala, sest tollal tegeldi arhiivis valdavalt regilauluga, selle kopeerimisega, tüüpidesse jagamisega, mis oli minu jaoks ikka väga igav. Peale selle pelutas kahe suure regilaulugigandi Eduard Laugaste ja Ülo Tedre omavaheline hõõrumine. Rohkem paelus jutu-pärimus. Pisikese algajaliku monograafiaga Tuhkatriinust ma oma uurijateed folkloristina alustasingi. Tegelikult andis töö arhiivis ja tollased suvised välitööd mulle sellise põhja, millest iga folklorist võiks unistada.

On olnud väga huvitav, aga kerge ei ole alati olnud, ise tunnen, et lugemus võiks olla palju suurem, võõrkeelte, eriti inglise keele oskus palju parem. Iga loetud asjalik uurimus avab uusi uksi, läbi mille ka uuritav materjal jälle uues valguses paistab.

Kuidas iseloomustaksid ennast teadlasena? Kas oled põikpäine oma rajal sammuja või valmis kuulama häid nõuandeid, kui neid juhtub kusagilt tulema? Missugused suunad-paradigmad on sind mõjutanud?

Mul on olnud üsna oma rada selles, mis puudutab uurimisvaldkondi. Aga ma ei ole kindlasti põikpäine, küll aga mõnevõrra ettevaatlik igasuguste moodsate suundade suhtes. Tihtilugu ilmneb, et uus on kas äraunustatud vana või ei paku pikemas ajalisel perspektiivis siiski midagi uut.

Mõjutuste kohta ei oskagi nii üheselt öelda, et oleks üks ja kõikemäärav mõjutaja olnud. Tulin päriselt folkloristikasse 1990. aastate alguses, kui oma kolmanda lapse puhkuselt naasin. Need 1990. aastad olidki kindlasti põnevad ja minu kujunemises olulised. See oli aeg, kus mitte ainult meie vabas riigis avardusid kogumis- ja uurimisvaldkonnad. Ka maailma folkloristikas toimus/ilmus palju põnevat, folkloori mõiste ja uurimisvaldkonnad avardusid, kaasaeg ning inimese- ja ühiskonnakesksus said olulisteks. Hakati uurima pärimusrühmi, folkloori taaskasutust, folkloori ja meedia suhteid jpm. Maailma folkloristika uued tuuled puhusid Eestisse tol ajal läbi Soome, tegime soome kolleegidega koostööd, sedakaudu saime teaduskirjandust ja muidugi lugesime palju ka soome folkloristide töid. Leea Virtanen, Lauri Honko, Anna-Leena Siikala jmt olid tollased suunanäitajad, kelle käsitlused on siiani meeles. Tegelikult olen

saanud ideid ja mõjutusi veel mitmelt poolt. Mind on vaimustanud Gillian Bennetti, Jan Harold Brunvandi, Bill Ellise, Sandy Hobbsi, Carl Lindahli, Bengt af Klintbergi jt Tänapäevamuistendite Uurimise Seltsi (ISCLR) ümber koondunud uurijate varasemad tööd kaasaegsest meediakesksest jutustamisest ja jutupärimusest. Veidi hiljem olen leidnud põneva olevat siduda sotsiaalset ja sotsiaalsühholoogilist aspekti folklooriuuringutega, täpsemalt muistendi ja kuulujutu-uuringutega. Otsides seletusi, miks just see ajalooline seik ja jutt traditsioonis nii oluline on, jõudsin mälu, mäletamise ja suulise ajaloo juurde.

Oled folkloristikas juba hulka aastaid kõvasti töötanud ja omandanud väga hea uurijakogemuse. Sinu uurimisteemad mahuvad laias mõttes jutužanri piiridesse, samas haaravad uskumuste ja tõekspidamiste mitmesuguseid väljundeid. Kuidas teemad folkloristi juurde tulevad või läheb hoopis folklorist teema juurde? Kas see sõltub ainult kordaläinud granditaotlusest või siiski ka uurija äratundmistest?

Kui järele mõelda, siis on olnud nii ja naa nende teemadega. Katastrooifolkloor tuli minuni ise, tuli pärast parvlaeva Estonia hukkumist tegelikult igauheni. Keegi lihtsalt pidi nendest kuulujuttudest, uskumustest ning kogu selle traagilise õnnetusega seotud mütoloogiast kirjutama. Palju asju juhtub siin ilmas ka juhuse tahtel. Sõjajärgsete vorstivabriku kuulduste uurimine sai alguse ühest ajakirjanik Alo Lõhmuse *Tartu Postimehes* kirjutatud loost. Pärast seda tulid paljud tartlased ise minu juurde oma lugu rääkima. Enamasti on teemade valikul olnud võimalus lähtuda oma äratundmisest ja huvist. Vahel tundub: mingi tundmatu jõud juhhib meie valikuid. 1990. aastatel, kui koolipärimust kogusime, pidi tööruhmast igauks tegema esmase uurimusliku ülevaate tollal täiesti uudse materjali mõnest žanrist. Mina valisin tüdrukute albumipärimuse. Enese teadmata avasin tol korral ukse Eestis uurimata teemasse, mille juurde olen aastate vältel ikka ja jälle mingit nurka pidi tagasi pöördunud. Olen nüüdseks saanud päris hea ülevaate ERA albumitekogust, s.o inimeste isiklikest kirjalikest arhiividest 19. sajandist kuni tänapäevani välja. Olen teinud sellest materjalist näituse, tele- ja raadiosaateid, nüüd viimati analüüsinud armastuse kujutelmade muutumist tüdrukute isiklikes käsikirjalistes arhiivides ja nende tänapäevastes internetiblogides.

Oleme ammu vabanenud arusaamast, nagu kuuluks rahvaluule minevikku ja seda viljeleks uurijast eemalseisev (talu)rahvas. Folkloor ilmub igal pool. Sellele analüütiliselt kaasa elav folklorist on otsekui 24 tundi ööpäevas valves, et piltlikult öeldes voolav elusaine märkamata ei jääks. Kuidas sina jagad oma aega ja tähelepanu, kas tööpäeva lõpp tähendab pausi tööasjadele mõtlemises?

Sellele küsimusele vastab vist enamik folkloriste ühtemoodi. Folklorist olla on nii missioon kui karma. Sa oled ikka kogu ärkveloleku aja folklorist, mõteldes kas pooleliolevale kirjatööle või registreerides ning jälgides igapäevasuhtluses, ajakirjanduses, sotsiaalvõrgustikes, popkultuuris esile tulevaid folklooriilminguid.

Oled linnamuistendi parim asjatundja Eesti folkloristikas, võtad aktiivselt osa Rahvusvahelise Tänapäevamuistendite Uurimise Seltsi (ISCLR) tegevusest. Kui oluliseks sa üldse pead, et folkloristid tegeleksid kaasaja nähtuste uurimise ja mõtestamisega?

Väga oluliseks. Ilma selleta oleks folkloristikal teadusvaldkonnana oma olemasolu raske õigustada.

Sinu 2013. aastal Rodopi kirjastuses ilmunud monograafia “The Human Sausage Factory. A Study of Post-War Rumour in Tartu” on tõsine saavutus, ilma milleta oleks folkloristika ikka kordi vaesem. Õnneks taipasid töö õnnestumise ära auhindade andjad (Brian McConnelli raamatuauhind 2014; Akadeemilise Rahvaluule Seltsi folkloristikapreemia samal aastal). Kas pead seda ka ise oma seniseks tipp-uurimuseks? Kuivõrd on sul tagasisidet lugejatelt? Kas sinu käsutuses on materjali, mis ei mahtunud raamatusse, aga oleks seda väärinud?

Monograafia kirjutamine ei ole tänapäeva humanitaarias enam populaarne, aga võiks ja peaks seda olema. Praegune mõõdikute süsteem ei soosi seda paraku üleüldse. Tegelikuses paneb see aeganõudev süvauurimus uurija kõik oskused ja teadmised omamoodi proovile ja lõppkokkuvõttes annab rahulolutunde, mida ei koge ühegi artikli kirjutamise järel. Selles mõttes on minu ingliskeelne monograafia küll parim, mille olen kirjutanud ja mille järgi mind praegu rahvusvahelises teadusmaailmas tuntakse. Just suvel konverentsil sattusin ühte lauda ühe täiesti võõra prantsuse noormehega, sotsiaalteadlasega, kes minu nime kuuldes üllatus: ah teie oletegi siis see, kes on SELLE raamatu kirjutanud... Mõni päev tagasi kirjutas mulle üks hollandi esseist ja ajakirjanik ning palus, kas ma saaks teda aidata oma e-raamatu saamisel.

Minu uurimus sellisel kujul on praeguseks lõpetatud asi. Aga mingid sellest uurimusest alguse saanud niidid kulgevad ka praegu mitmes suunas. Näiteks ajendas mind töö Tartu ajalooliste fotodega monograafia juures uurima fotode osakaalu mäletamise ja mälu vahenditena, ka võimude poliitilise manipulatsiooni tööriistana. Tulemuseks oli ingliskeelne artikkel. Ma pole seda siiani eesti keeles avaldanud. Tunnen, et peaksin teemaga veel veidi rohkem süvitsi minema. Mälu ja mäletamise teemal ning nn vorstivabriku kuulujutu kohast sõjajärgsetes

Eda Kalmre. Alar Madissoni foto.

mälestustes plaanin pidada ettekande ühel sel sügisel (st 2018. aasta sügisel) toimuval konverentsil. Vorstivabriku-hirmul ja sellega seotud mälestustel on olnud keskne koht ka inimeste kirjalikes biograafiates. Pärast monograafia valmimist olen saanud mitu sügaval nõukogude ajal kirjutatud põnevat elulugu, kus inimene selle loo detailideni lahti kirjutab.

Missuguseid tahke või detaile oma töödest oled valmis siin ja praegu veel esile tooma? Diana? Tüdrukute omakirjutatud lembekirjandus? Kaubanduslikud kuulujutud? Laste rühmasisesed õudusjutud? Lilla daam? Või midagi, mis seni on hoopis varju jäänud?

Olen kõigi nende sinu nimetatud teemade uurimist ja kirjutamist nautinud. Väljatoomist tasuks ehk hoopis see, et olen alates 1990. aastate algusest neid nn linnalegende kogunud ning loonud täiesti arvestatava arhiivikese. Eks paistab, kas kunagi tekib mingi võimalus kommenteeritud materjali väljaandmiseks. Ma ise sooviks, et sellest tööst jääks mingi avalik jälg. Materjal on seda väärt, et see kasvõi ühe populaarse käsitlusena ilmuks.

Sinu tegevusele kaasaelamine lubab märgata, et oled muutunud üha aktiivsemaks kogukondliku elu edendamisel. Kas teed seda kodaniku või folkloristina? Kuidas folkloristi kogemus ja teadmised paigutuvad sellesse tegevusse?

Ma olen ikkagi külatüdruk Kriimanist, kes läks linna keskkooli ja vahepeal oli ka üsna linnakeskne. Samas on side oma kodukohaga jäänud kogu aeg alles. Minu vanaisa kodus elas mu üksik tädi, kellel tuli kogu aeg abiks käia kartulit panemas ja võtmas, heina tegemas. Juba 1990. aastate keskpaigast on mul kodukülas, sealsamas vanaisalt ja tädilt päritud kohas, jälle oma katus pea kohal. Siin järve kaldal veedavad suve mu lapsed ja lapselapsed. Mu abikaasa Vahur on siia rajanud dendropargi. Ütlesin just oma lapselastele pärast nende Lottemaal-käiku, et minu Lottemaa on olnud seesama Kriimani mõis ja mõisapark, järv ja ilusate allikatega lillerohke ürgorg. Mul oligi väga turvaline ja ilus lapsepõlv: üks vanaema elas küla ühes otsas ja teine teises, tädi pere aga naaberkülas. Emapoolne vanaema pärines Võnnu lähedalt Terikeste küla suurtalust. Siingi elasid sugulased, mäletan suuri pulmi ja perepidusid, sugulaste kokkusaamisi Võnnu surnuaiapühadel. See kõik on nüüdseks kadunud maailm, mis ei tule enam kunagi tagasi. Aga püsielanikuna ma tajun ning folkloristina ma tean, et on olemas ühised väärtused, ilma mille hoidmiseta ei oleks Eesti külal ja tegelikult kogu meie riigil enam suurt mõtet. Need on kogukonnatunne, päranditunnetus, maa elukeskkonna esteetilise ja ajaloolise mõõtme tajumine.

Sattusin tänu ERA korrespondendile Leida Oeseljale vaimustusse Sõrve pärimusest ning 2001. aastal esimest korda välitöödele Sõrve poolsaarele. Olen sellest ajast peale käinud seal suviti mitte ainult folkloori kogumas, vaid lihtsalt koos abikaasaga rändamas ja iga kord uuesti vaimustunud poolsaare loodusest ja inimestest, muidugi tundnud ka kurva ja dramaatilise lähiajaloo hõngu.

Mul on neist käikudest jäänud mitmeid vahvaid kontakte Anseküla tegusate naistega. Olen folkloristina huviga jälginud seda, kuidas nad sealset kohalikku kogukondlikku elu läbi ajaloo ja pärimuskultuuri väärtustamise loovad. Neil on läinud üsna hästi. On, millest õppida ja mida silmas pidada Kriimanis aasta tagasi asutatud külaseltsis. Esimesed sammud on tehtud ...

Mare Kalda

ABOUT US

Eight questions to Eda Kalmre

Mare Kalda interviews her fellow-folklorist who celebrated her 60th birthday this autumn.